

30.26); «és *prou* e largàs», *Set Savis*, v. 1089. «Quan era paucs avia compaynós / paubres --- / que eras vey rics e *prou* e benanz / --- / e s'eu fos ric, ja no fos francs ne *pros* / fórra grazitz entre-ls autz reys / --- d'on fo rics Salamós» en Cerverí 77/79.3 i 7, on el poeta, com ho prova la rima en el segon cas, devia posar *pros* en tots dos casos, però l'escriba que ens conservà aquest poema va catalanitzar-ho en *prou* en el primer vers (no en el segon, on li ho impedia la rima, un corrector hi posà senyal d'esborrar-hi la *u*, senyal que entengué malament l'escriba del còdex Sg, S. xiv, i esborrà erradament la inicial (deixant-hi *ous*, que no lliga).

L'etimologia del mot català és ben coneguda. I ja l'hem donada a dalt en síntesi. La dissociació de *prodest* (i *proficit*) està ja ben documentada en textos vulgars del llatí antic: «tollent surculos et *prode* illis est» 'i els dóna resultat' en la *Peregrinatio Aetheriae* (ed. Geyer, p. 49); «conducit: *prode* est, juvat», «*prodest* = *prode* est», *CGL* iv, 37.45; v, 137.26; *prode* est, *prode* sunt i *esse prode* en el Dioscòrides «lombard» del S. vi (p. p. Stadler, *RFgn.* xiv, vol. 1, 627).

Tan independent ja s'havia anat fent en el llatí parlat del Baix Imperi, que Nònius, princ. S. iv, present-lo sens dubte per un adverbí independent —ja a la manera del cat. *prou*—, n'havia arribat a format un comparatiu *prodius* (Diez, *Wb.*, 257). Per més que, en l'origen, l'element inicial dels ll. *prodesse* i *proficere* 'ser útil' no era un mot independent, sinó un mer preverbi, igual que el de *prodigere* 'tirar endavant', *prodire* 'avançar' etc.: es tractava, doncs, de la preposició *pro* 'endavant', també emprada com a preverbi, i que podia pendre una acc. figurada de progrés moral o profit; *prod-* n'era una variant, usada davant vocal, el mateix que *red-* (*redigo*, *redhibeo*, *redimo* etc.), en lloc de *re-*.

La base EST PRODE va existir en tota la Romània, i va deixar-hi descendència romànica en totes les llengües, per més que en cap no vagi pendre-hi el descabdellament que li va donar el català; i menys hi tingué una vida tan durable: it. *prode*, fr. *preux*, restaren sobretot com a adjectius, si bé en l'aplicació a persones, almenys el francès l'ha mantingut com a element constant en la seva història. En castellà i portuguès existí amb bastant de força en els orígens literaris, però decaigué ràpidament, i no havent-hi tingut mai gaire més que el significat substantiu de 'profit', fins en aquest és avui una supervivència merament literària, per més que en cast. ja es trobi *prod* el 1219, i *pro* ben viu des del *Cid* fins a la fi del S. xiv; i que el gall.-port. *prol* es trobi des de les *Cantigas* fins al gal·lec modern (*DECH*, PRO).

En canvi l'oc. *pros*, *pro*, no sols apareix amb gran força des dels més antic trobadors, car allà s'ha mantingut fins avui amb una amplitud tan gran com en català, amb gran extensió dialectal, sobretot Lleugadoc i Provença, però també per Gascunya¹ i fins al Roergue i Carcí; menys, en les zones del Nord occità. I alterat com a *proun* en provençal, per un procés mor-

fonològic.

Els descabdellaments propis de la nostra llengua, enfront de les altres llengües romàniques, també allà apareixen de ple, almenys a l'Edat Mitjana: *aver pro* 'tenir-ne prou' es troba ja en *Flamenca* («mostret-li l' luec: / ab tan n'ac *pro* / Guilhems, e met-s' en orazó», v. 2597) i en Bertran de Born ('tenir-ne bastant': «mas aras an tal batalha / que lor enfant si-l reis no-ls part / n'auran *pro* n la coralha», Appel, *Chr.*, 66.14); *pro(n)* 'suficientment' («tro que aja *pron* dormit», *Jaufré*, v. 3243), 'força adv.' (*pron* ben 'bastant de bé o profit', Guilhem del Olivier d'Arle, princ. S. xiii, Appel, 109.9); i coses semblants trobem fins en el llemosí Guiraut de Bornelh, en la *Crozada*, *Castiagilós*, el Comte de Provença etc. Sobre el conjunt romànic es poden trobar encara alguns detalls útils en l'article de W. Foerster, *ZRPh.* xv, 524.8.

La forta vida moderna del nostre mot invitaria encara a entrar en molts detalls, però els essencials es trobaran en tanta abundància en les gramàtiques i obres totes de Fabra (també les del P. Nonell), i en els *DAG.* i *AlcM.*, que ens eximiran d'entretenir-nos-hi.

Avui es pronuncia *pròu* amb *o* oberta a la major part del domini, per més que la *õ* llatina fos llarga, però veg. sobre això el meu estudi de *LleuresC*, 189-195 (especialment 192, 194, 190). Llull encara posa *pro* en rima tancada (quatre vegades): «Sa Maire --- / car quaix morta estava, mudaren lo sermó / en consolar la reina, mas no valc pauc ni *pro*, / car tan gran dol faïa qu' a neguna razó / que elles li dixessen, no dava responsjó» (*Plant de N. Dona*, v. 354, cf. *NCL.* iii, 71); si bé és incerta la validesa que això tingui per al català, vista la norma occitana a què s'atenia tant en aquell temps de la seva obra poètica.

Posar *PRÖDE* és mer abús d'*AlcM.* Ara es pronuncia *pròu* amb oberta, no sols en cat. central, sinó a l'Alguer (*AORBB* vii, 70, altrament erroni), al Pallars («un avet *proq* alt» Estaon, 1934), a les Balears i a tot el P. Val. (J. G. M., 1955), on les rimes proven que ja tenia *ò* oberta en el S. xv: *Canç. Sat. Val.*, 197, 133, «--- qui la caça / pren mala lebra, / vibra, culebra / e febra aguda, / no coneguda / per tot hom *pròu*: / perquè tant nòu / tal ignorància / --- / los vull escriure / est doctrinal», JRoig (*Spill*, 221): així fins a l'extrem Sud (d'on *prau* a Monòver, *Canyissas*, 65). En canvi *próu* (que no sembla haver-se mantingut a Girona) es diu encara a la Garrotxa (Beget, 1926), a Cerdanya (1921); i, segons AMAlcover, a Ripoll i l'Alt Cardener (La Coma, St. Llorenç dels Piteus, però dubto que es digui al CpTarr., malgrat *BDLC* xi, 76).

Quant al Rosselló, si no m'enganyo *pròu* s'ha introduït a la Plana, si fem cas de les rimes de Saisset: «Deixa-te de la pesca! / T'ets estat ajupit tres hores: és bé *prou*? / i ja piquen pas, vés a pendre la fresca: / que si t'estàs aquí, seràs cuit com un ou!» (*Perpiny.*, 25). Però la *ó* que hem d'esperar en aquesta regió, és la vocal amb què ho he sentit des de l'Alt Rosselló (Cobera de Dalt), per tot el Conflent fins al Capcir. Com que *ó* i *ú* estan avui neutralitzats com a *ú* en aquest domini, en resulta quasi pertot la contracció en una